

ביאורים

הרמב"ם אומר כי יש בידו ראיות לא רק לכך שגזרת הכוכבים אינה מוכחת, אלא להפך, שמעשה זה הינו הבל ושטות. כל החכמים הרציניים שעמדו בעולם נמנעו מלהתעסק בגזרת הכוכבים מפני שאין בה ממש. לעומת גזרת הכוכבים הריקה מכל תוכן, יש משמעות לדיעת חכמת הכוכבים.

חכמת הכוכבים האמתית היא ידיעת מספר הכוכבים ומהלכם בשמים, זמן הסיבוב שלהם, וכן נטייתם לצפון ולדרום וסיבובם למזרח או למערב וכדומה. ידיעת חכמה זו חשובה ביותר, כי על פיה נודע מתי יהיה ליקוי מאורות, ונודעו לנו מצביו השונים של הירח, מתי יהיה ארוך או קצר, וכן תקופות השנה הארוכות והקצרות, וכן עוד עניינים שונים. בדור שלנו, כדי להגיע לירח או לשלוח לוויינים לחלל, מוכרחים לדעת, בין היתר, את מהלכם של הכוכבים בשמים, כדי להימנע מתקלות. על חישוב התקופות, כלומר מצבי השמש והכוכבים בשמים, אמרו חכמים שהיא החכמה של ישראל ובינתם לעיני העמים. לעומת חכמה חשובה זו, ראיית העתידות בכוכבים היא סתם שטות שאין להתחשב בה.

החכם האמתי יודע להבדיל בין דברים דומים, ואף על פי ששני העניינים הנזכרים שייכים לחכמת הכוכבים, יש ביניהם מרחק גדול. גזרת הכוכבים, המכונה אסטרונומיה, היא חסרת כל תוכן - כפי שאפשר לברר בשכל, אך לעומתה חכמת מהלכי הכוכבים בשמים, האסטרונומיה, היא משמעותית ביותר מפני שיש לה תוצאות מעשיות המשליכות על החיים במידה מרובה. כך הוא בנוגע לחכמת הכוכבים, וכן ביחס לכל חכמה אחרת אשר חלקים ממנה אינם מבוררים מבחינת ההגיון.

הרחבות

• גרמי השמים

חברו חכמי יון ופרס והדו חבורים. הרמב"ם, בהלכותיו ב'משנה תורה', מסביר מדוע הביא את חכמת גרמי השמים והתקופות מספרים שלא נכתבו בידי חז"ל: "והראיה על כל דבר ודבר, היא חכמת התקופות והגימטריה שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה והם הנמצאים עכשיו ביד החכמים, אבל הספרים שחברו חכמי ישראל שהיו בימי הנביאים מבני יששכר לא הגיעו אלינו, ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר בין שחברו אותו נביאים בין שחברו אותם גוים, שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמתתו בראיות שאין בהם דופי אין סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו אלא על הראייה שנתגלתה והטעם שנודע" [קידוש החדש יז, כד].

• מצוה ללמוד אסטרונומיה

וזהו חשבון תקופות שאמרו חכמים שהיא חכמה ובינה לעיני העמים. הגמרא מציינת שישנה מצוה ללמוד את כל גרמי השמים ולחשב את מסלול הכוכבים: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות - שנאמר [דברים ד, ו] 'ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים', איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים - היא אומר זה חישוב תקופות ומזלות" [שבת עה, א]. בעל התורה תמימה מסביר את חשיבות המצוה: "מצות חשבון בתקופות ומזלות שהוא כדי להוציא מלבן של העובדים לחמה ולבנה וכוכבים ועושים אותם לאלהות, וזה החושב תקופות ומזלות מוכיח, כי אין להנעבדים האלה כח ורצון עצמי, אחרי שאפשר לאדם לחשב מקודם איך יהיה מהלכם וגלגלם ומאורעותיהם לזמן הבא, ואם היה בהם רצון עצמי אולי ישנו דרכם, ואם-כן זה החושב חשבונות כאלה הוא מוציא את הטועים מטעות ומנחיל כבוד לישראל" [דברים ד, ו]. יש בני אדם הטועים וחושבים שלשמש ולכוכבים יש יכולת ורצון להשפיע על העולם, ולכן הם מקריבים להם קרבנות כדי שיעילו להם. כאשר האדם מוכיח שכל זה הבל, שהרי ידוע מראש מה יהיה מסלולם ואין להם כלל רצון עצמי, זו הוכחה ניצחת לטעותם.

גם חכמי יון לא האמינו בכוכבים

דעו, רבותי, שכל אותן הדברים גלן של גזרת הכוכבים, שהן אומרים יאָרע קָך וְלא יאָרע קָך, וּמוֹלְדוֹ שֶׁל זֶה יִמְשֹׁף לוֹ שִׁיְהִיָּה לוֹ קָך וְיִאָרע לוֹ קָך וְלא יאָרע קָך - כל אותן הדברים אינן דברי חכמה כלל, וְטִפְשׁוֹת הֵן, וְרֵאיוֹת בְּרוּרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן דְּפִי יֵשׁ לִי לְבַטֵּל כל עֲקָרֵי אוֹתָן הַדְּבָרִים. וּמַעֲוָלָם לֹא נִתְעַסַּק בְּעִנְיָן זֶה וְלא חָבַר בוֹ אֶחָד מִחֲכָמֵי יוֹן, שֶׁהֵן חֲכָמִים וְדָאִי, וְלא חָבְרוּ אוֹתָן בְּחִבּוּרִים כָּלֵל, אֶלָּא הַפְּשָׁדִים וְהַפְּלָדִים וְהַמְצָרִים וְהַנְּנֻעִים עֲשׂוּ אוֹתָהּ הַטְּעוֹת שֶׁקָּרָאוּ אוֹתָהּ חֲכָמָה, וְזוֹ הִיְתָה דַּעְתָּם וְאִמּוֹנָתָם בְּאוֹתָן הַיָּמִים. אֲבָל חֲכָמֵי יוֹן הַפִּילֹסוֹפִים, שֶׁחָבְרוּ בְּחֲכָמוֹת וְנִתְעַסְקוּ בְּכָל מִינֵי מַדְעָה, מִהַתְּלִין וְשׁוֹחֲקִין וּמַלְעִיבִין וְכָלֵל הָאֲרָבַע אֲמוֹת שֶׁאֲמַרְתִּי לָכֵם, וְעוֹרְכִין רֵאיוֹת בְּרוּרוֹת לְבַטֵּל כל דְּבָרֵיהֶן שֶׁרָשׁ וְעָנְף. וְגַם חֲכָמֵי פָּרַס הִפְרִיּוּ וְהִבִּינוּ שֶׁכָּל אוֹתָן הַחֲכָמוֹת שֶׁעֲשׂוּ הַכְּלָדִים וְהַמְצָרִים וְהַפְּשָׁדִים וְהַנְּנֻעִים - שֶׁקָּרָו וְכָזָב. וְאֵל תִּדְמֶנּוּ שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים אֵין שִׁם רֵאיוֹהָ לְהוֹן וְלִפְקֹךָ לֹא נֶאֱמַן בָּהֶן, אֶלָּא רֵאיוֹת בְּרוּרוֹת נְכוֹנוֹת, אֵין בָּהֶן דְּפִי, יֵשׁ לְבַטֵּל כל אוֹתָן הַדְּבָרִים. וְלא יִדְבַּק בְּאוֹתָן הַדְּבָרִים אֶלָּא פְתִי שִׁיֵּאֱמִין לְכָל דְּבָר, אוֹ מִי שֶׁרוֹצֶה לְרַמּוֹת אַחֲרֵים.

חשבון תקופות

וְדַעוּ, רבותי, שֶׁחֲכָמֵת הַכּוֹכְבִּים שֶׁהִיא חֲכָמָה וְדָאִית, היא יִדְעֵת צוֹרֵת הַגְּלִגְלִים וּמְנַיֵן וּמִדְתָּן וְדָרְךָ הַלּוֹקֵן, וְזָמַן סְבִיבַת כל אֶחָד וְאֶחָד, וְנִטְיָתָן לְצַפּוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְסְבִיבַתָּן לְמִזְרָח אוֹ לְמַעְרָב, וּמְסוֹלוֹל כל כּוֹכָב וְדָרְכוֹ הַיָּאֵךְ הוּא, בְּכָל זֶה וְכִיּוֹצֵא בוֹ חָבְרוּ חֲכָמֵי יוֹן וּפָרַס וְהִדּוּ חָבוּרִים, וְהִיא חֲכָמָה מְפֹאָרָה הַרְבֵּה, וּמְנַיֵן יִדְעֵת לְקוֹת הַמְּאֹרוֹת וּמִתִּי יִלְקוּ בְּכָל מְקוֹם, וּמְנַיֵן יִדְעֵת מֵאֵי זֶה עֵלְהָ יִרְאֶה הַיָּרֵחַ כְּקִשְׁתָּהּ, וְהוֹלֵךְ וּמִתְגַּדֵּל עַד שִׁישְׁלָם, וְיִחְזוֹר וְיִחְסוֹר מְעַט מְעַט, וּמְנַיֵן יִדְעֵת מִתִּי תְרַאֶה הַלְּבָנָה אוֹ לֹא תְרַאֶה, וּמֵאֵי זֶה טַעַם יְהִיָּה יוֹם אֶרֶךְ וְיוֹם קָצֵר, וּמֵאֵי זֶה טַעַם יַעֲלוּ שְׁנֵי כּוֹכְבִּים כְּאֶחָד וְלא יִשְׁקַעוּ כְּאֶחָד, וּמֵאֵי זֶה טַעַם יְהִיָּה יוֹם זֶה בְּמִקּוֹם זֶה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שְׁעוֹת וּבְמִקּוֹם אַחֵר חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שְׁעוֹת, אוֹ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה, אוֹ עֶשְׂרִים, וְהוּא יוֹם אֶחָד, וּבְמִקּוֹם אֶחָד הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שְׁוִין לְעוֹלָם, וּבְמִקּוֹם אַחֵר הַיּוֹם כְּמוֹ חֲדָשׁ, אוֹ שְׁנֵי חֲדָשִׁים אוֹ שְׁלוֹשָׁה, עַד שִׁיִּמְצָא מְקוֹם שֶׁתְּהִיָּה כָּל הַשָּׁנָה שֶׁשָּׂה חֲדָשִׁים יוֹם וְשֶׁשָּׂה חֲדָשִׁים לַיְלָה. וְכַמָּה עִנְיָנוֹת הַמִּתְמַיְהִין יִדְעוּ מְאוֹתָהּ חֲכָמָה, וְהַכֵּל אֶמֶת בְּלֹא סִפְקָה. וְזֶהוּ חֲשָׁבוֹן תְּקוּפוֹת שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים שֶׁהִיא חֲכָמָה וְבִינָה לְעִינֵי הָעַמִּים. אֲבָל אֵלוּ הַדְּבָרִים שֶׁל הוֹבְרֵי שְׁמִיִּם הַטִּפְשָׁים אֵינָן כְּלוּם.

וּמוֹלְדוֹ שֶׁל זֶה - הַנּוֹלֵד בְּמוֹל זֶה. יִמְשֹׁף לוֹ - יִגְרוֹם לוֹ. מַלְעִיבִין - מְזוֹלְזִים. לְהוֹן - לְפִילֹסוֹפִים הַמַּכְחִישִׁים אֶת עִנְיֵין הַמְּזוֹלוֹת. חֲכָמֵת הַכּוֹכְבִּים - אִסְטְרוֹנוֹמִיָּה. צוֹרֵת הַגְּלִגְלִים - מְבַנֵּה הַתְּנוּעָה שֶׁל מַעְרַכַת הַכּוֹכְבִּים. עֵלְהָ - סִיבָה. וּמִתְגַּדֵּל - הִירַח בְּמִשְׁךְ יְמֵי הַחֹדֶשׁ. הוֹבְרֵי שְׁמִיִּם - הַמְּאִמְיָנִים בְּכוֹחַ הַמְּזוֹלוֹת.

